

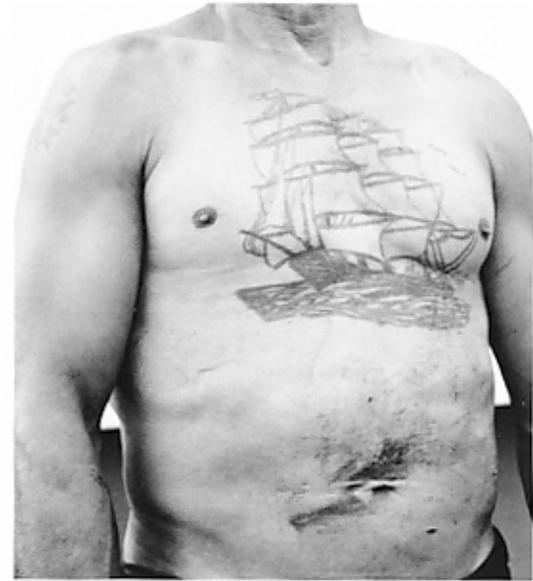
מיכה בר-עם / חוף

מתוך ארכיון התצלומים והתשלילים העצום של מיכה בר-עם (המטופח על ידי שותפתו לחיים ארנה) אפשר להרכיב תערוכות רבות, וכל אחת תביא משהו חדש שלא נראה קודם לכן.

מדרך הטבע, תערוכתו כמוזיאון הימי הלאומי מתמקדת בקבוצות של תצלומים שיש להם זיקה ברורה לים ולמה שמתקשר אליו. החל מסצנות בנמל חיפה המתארות את מפגשם הראשון עם הארץ של העולים החדשים שהגיעו באניות בראשית שנות החמישים ובמקביל - פועלי נמל וסוורים בנמל, דרך תאורי דייג בצפון סיני מסוף שנות השישים וכלה במראות מגוונים לאורך חופי הים. מלבד אלה מוצגים כאן תצלומים ללא הקשרים לנושאים ספציפיים שכל אחד מהם עומד לעצמו בזכות ייחודיות של נקודת מבט. קומפוזיציה בעלת עניין, או הקשר לאירוע מסויים.

בר-עם מתמקד באנשים. כמעט ולא ניתן למצוא בין תצלומיו מראות נוף, וגם כשמדובר בים ובמרחביו, בני האדם ופעילויותיהם הם בלב העניין. אפילו אם הם מופיעים כנקודות במרחקים, או ברמז - באמצעות טביעת כף יד טבולה בצבע על דופן של סירת דייגים.

בר-עם ידוע בעיקר כצלם שליווה את מלחמות ישראל, וכמה מצילומי המלחמה שלו הפכו לאייקונים שנחרטו בתודעה הקולקטיבית הישראלית. אבל לא רק מלחמות מקבלות ביטוי בתצלומיו. הוא צילם בין היתר את ההתיישבות החדשה בנגב, את החפירות הארכיאולוגיות במדבר יהודה ואת חשיפת איגרות בר כוכבא. הוא צילם את נופי המדבריות ואת רחובות הערים. הוא ליווה את תהליך השלום עם מצרים מרגע נחיתתו של הנשיא המצרי סאדאת ועד לפינוי סיני ולהרס ימית. הוא עקב אחרי תנופת ההתנחלות ביהודה, בשומרון ובעזה ואחרי ההתנגדות הפלשתינית. הוא הנציח רגעים של מרדפים אחרי המחבלים, חיפושים בבתי הפלשתינים ומפגשים עם משתפי הפעולה. הוא צילם את מערכות הבחירות הסוערות, את ההפגנות בכיכרות ואת ראשי המדינה.

ימאי, נמל חיפה, 1957
Seaman, Haifa Port, 1957

מִפְּרֵשׁ בּוֹדֵד מְלֵבִין בְּאַפֶּק
בֵּין תְּכֵלֶת יָם וְעַרְפְּלִי
מִה יִבְקֶשׁ בְּאַרְץ רִחֵק
מִה בְּמִכְרָה עָזוֹב עָזֵב?
הוֹמִים גְּלִים, שׁוֹרְקֵת רוּחַ
בְּחֵרִיקָה הִתְרֹן מֵט
אָבוֹי, לֹא אֲשֶׁר מְבַקֵּשׁ הוּא
וְלֹא מֵאֲשֶׁר הוּא נִמְלֵט.

תְּחַתִּיו סִילוֹן בְּהִיר מִתְכַבֶּלֶת,
עָלָיו קוֹ שֶׁמֶשׁ זוֹהָרָה,
וְהוּא, סוֹרֵר, שׁוֹחֵר לְסַעַר,
הֲכִי בְּסַעַר הַשְּׁלֹנָה!

מיכאל יורייביץ לרמונטוב
נוסח עברי: לאה גולדברג

בפרק "רשימות" בספרו "המלחמה האחרונה" (כתר, 1996) כותב מיכה בר-עם: "אימצתי את המצלמה כאמצעי לאיסוף עובדות, ככלי למיון, ככרטיס לארגון וכדרך לשימור הזיכרון. אחר כך יכולתי לשכוח את הדבר ולשמור רק את דימויו המצולם. הזיכרונות נערמו; הארכיון תפח. עם השנים התגבשה מערכת תהיות והתחדד הפער בין המציאות ש'הייתה' לבין מה שנקבע בתצלומים... אף כי בכל תצלום יש מהתיעוד, גם התצלום הישיר אינו מסמך יבש או תמים. נקי מפניות. מעשה הצילום הוא פרי מכלול נסיבות ושיקולים: הוא לעולם קטוע, סלקטיבי, מותנה בבירית הנושא, בזווית הצילום... האם יש 'לאמת' החשופה פירוש אחד? האם יוכל הדימוי הצילומי כבול הזמן והמקום לזכות בחיים חדשים, להתמודד בשבחה ולהביס את הזמן?"

מיכה בר-עם התחיל לצלם בגיל צעיר, אבל לא התכוון להיות צלם. הוא חלם להיות הרפתקן, חוקר ומגלה ארצות. בזכות המצלמה דומה כי השיג את מבוקשו. יצר ההרפתקנות שלח אותו לסקר נושאים יוצאי דופן, וחלק ניכר מתצלומיו נוגעים בתהליכים אלימים ובמצבים של עימות. בתמונותיו גילה פינות נסתרות, האיר מאורעות דרמטיים, וכמשך עשרות שנים חשף את ההווה הישראלית לקוראי העיתונים וכתבי העת החשובים ביותר בעולם וכן בספרים ובתערוכות.

"העיתונות" - אומר בר-עם - "נחשבת ל'טיוטה הראשונה' של ההיסטוריה". עם זאת, הוא אינו שלם עם המושג "עיתונות מתעדת". הוא רואה את האתגר שלו בשילוב שהוא כמעט בלתי אפשרי, "להיות שייך ומעורב ובה בעת לנקוט עמדת עד צופה ומפרש לגבי הדבר החמקמק המשקף בו בזמן את העדות למה שהיה, עם הראייה הפרטית שלי".

לאחר מלחמת העצמאות היה בר-עם בגרעין שהקים את קיבוץ מלכיה בגבול הלכנון, וממנו עבר לגשר - הזיו. עבודת השרה לא משכה אותו, ועל כן הלך אחר לבו ועקב שאיפתו למסעות בחר בתפקיד של "שומר רוכב". כך ערך מסעות ממושכים בהרי הגליל ובכפריו. כדי למלא את חובתו למסגרת הקיבוצית עסק מדי פעם בעבודות חוץ, בין היתר כצלם. תצלומיו החלו להתפרסם בעיתוני התנועה, בשלב זה עדיין לא הייתה לו מצלמה משלו, והוא צילם במצלמות ששאל מחברים בקיבוץ. "נקודת

מפנה בחיי הייתה כשרכשתי סוף סוף את מצלמתי הראשונה, צילמתי את החיים במשק, ומדי פעם בערב שבת הייתי מציג תערוכה קטנה במבואות חדר האוכל."

"אני מאמין גדול בכך שצריך מעורבות אישית בנושאים שאתה עוסק בהם. כאשר הייתי עוד חבר קיבוץ והרפתקן, ואיש ידיעת הארץ - ואין קטע בארץ שלא עברתי אותו, או ברגל או על סוס - הגעתי גם למשלחות מחקר ארכיאולוגיות במדבר יהודה או בגליל. כך הייתי מעורב באחת מההרפתקאות הגדולות של הארץ, או של התרבות אם רוצים, של חיפוש אחרי המגילות של מדבר יהודה, להיות שם כשזה קורה, זה היה דבר נפלא..."

"היו שנים של בנייה, היו גלים של עלייה, אחר כך באו דברים אחרים, הרבה יותר עימומים עם השננים שלנו. היום אני יכול להתעסק יותר בניסיון להבין מה דוחף צלם למצבים קיצוניים של מלחמה, זה לא נושא פשוט, זה דחף שהולך נגד היצרים ההישרדותיים של אנשים. אם ייתנו לי עוד כמה שנים ואוכל לשבת ולכתוב כמה חוויות שלי, אני חושב שזה עשוי להיות מעניין גם בשביל אחרים."

על אף שמיכה בר-עם אינו רואה את עצמו כאמן אלא כצלם שטח רפלקסיבי שכדבריו "מצלם מה שקורה סביבי", אין ספק שתצלומיו מתאפיינים בעושר של ערכי תוכן וצורה שהופכים את מכלול יצירתו לאמנות צילום במיטבה. הם מעידים על כשרון לתגובה חדה ומהירה לנוכח מצבים משתנים, ועל יכולת לארגן את המתועד בקומפוזיציות מרתקות ובשפה חזותית משכנעת.